

ZENO GHIȚULESCU SPACES OF PROSE

Iordana Zborovsky (Buta), PhD Student, UMFST Tîrgu Mureș

Abstract: Spaces of Zeno Ghițulescu prose are those of immediate reality. He wrote about Tîrgu-Mureș beauty. He knew this city very well and it became a fountain of his prose background. The images are not very clear but the writer used suggestion: the bluff of Mureș, the Middle Age castle, the street are just suggestion that the writer spoke about Tîrgu-Mureș and not the other town.

Keywords: space, town, house, nature, picture

Scriitorul Zeno Ghițulescu debutează în volum, cu proză în anul 2005. Proza scrisă de autor se împarte în proza scurtă și roman, împărțire pe care chiar scriitorul o delimitează în 8 proze scurte & reflecții, aforisme, paradoxuri în 2001 și romanele *Torinarul* (2008) și *Tăvălugul* (prima ediție în 2005 și ediția a II-a în 2013). Volumul de proze scurte cuprinde: *Poker cu ghinion, Eșecul, Farsele vieții, Muntele, Escapada, Pradă oricui, oricând, Întâlnire întâmplătoare și Raul.*

Zeno Ghițulescu dezvoltă o adevărată pasiune pentru redarea detaliilor din registru spațialității. Această plăcere îl așează în umbra marelui scriitor francez Honoré de Balzac, fapt evidențiat în Postfața romanului *Tăvălugul* de către criticul literar Iulian Boldea „Romanul începe cu o prezentare, în spirit și stil balzacian, a cadrului spațio-temporal al narațiunii, în enunțuri sobre, lipsite de elan metaforic, dar, în schimb, reținute în expresia minimală, nu mai puțin aptă de a capta freacăta vieții, fiorul vital.”¹

Sursa de inspirație este locul cunoscut cel mai bine de autor, adică orașul. Ochii scriitorului nu caută un oraș oarecare, ci se opresc asupra Târgu-Mureșului, ca spațiu al formării și împlinirii medicului-scriitor. În acest sens Zeno Ghițulescu își arată prețuirea pentru locul în care a trăit. Descrierea orașului nu este întotdeauna una explicită, ci mai degrabă una sugerată. Detaliul și sugestia sunt îmbinate în paginile prozei *Escapada*. Imaginea este aproape pictată, nu scrisă: „...burgul secular...fațada clădirilor, cu ferestre deschise de grijulii gospodine, pe străzi curate de curând stropite...Târgoveții de vite ori de porci, de cereale, butoaie, ciubere, juguri ori obiecte de uz casnic nu erau interesați de această parte a orașului, simțindu-se mult mai în largul lor la iarmarocul de dincolo de râu, unde veneau țaranii din câmpie și de peste dealuri...”² Abundența substantivelor din text creează senzația forfotei din oraș. Viața burgului este conturată în plinătatea ei, nu doar în miezul zilei, ci și al nopții: „străzile se goleau, localurile rămâneau însă deschise până în zori, deoarece clientela nu lipsea, <<stâlpii de cafenea>> nu păraseau redutele cucerite lângă postavul verde al jocului de biliard...ușa restaurantului Metropol. Chelnerul îi ieși în întâmpinare ca unui obișnuit al casei, îl conduse cu un salut politic spre masa preferată situată în apropierea unei ferestre cu vedere spre grădina de vară.”³ Are loc o schimbare la față a orașului, dar nu o liniștire a lui. O altă lume își face apariția pe străzi, dând senzația de calm. În câmpul vizual al lectorului sunt aduse rând pe rând personajele prozei, pentru că narațiunea și dialogul încep când ochii orașului se închid. Precizia descrierii îl determină pe scriitor să amintească de moravurile ușoare din oraș. Plăcerile fac parte din viața așa că, la

¹ Zeno Ghițulescu, *Tăvălugul*, Ed. Ardealul, Târgu-Mureș, ediția I, cu Postfața de Iulian Boldea, 2005, p. 232

² Zeno Ghițulescu, *8 proze scurte & reflecții, aforisme, paradoxuri*, Ed. Ardealul, Târgu-Mureș, 2011, p. 39-40

³ *Ibidem*, p. 41

lumina felinarelor cititorul este introdus într-o altă parte a burgului. Trecerea spre această zonă este una directă, ce amintește de intrarea lui Gavrilescu al lui Mircea Eliade *La Țigănci*: „Alți rătăcitori prin noapte, avizi de senzații tari, scăpați cine știe cum de jugul obligațiilor sociale, simțeau cum pașii refuză să li se întoarcă spre casă, îndreptându-se automat spre strada Rozelor, unde plantutoasa, joviala <<matroană>> îi primea cu măgulitoare onoruri în salonul pentru musafiri de vază, cu fotolii și tapiserii bordo, la o masă luminată de o lustră cu abajur încărcată de băuturi alese și panere cu fructe, prezentând cu lux de superlative albume cu fotografii ale frumoaselor, veselelor fete vânzătoare de plăceri, atrase viclean sau silite să ajungă în lupanar de către complicii intimi ai iscusitei proxenete cu abilități de caracatiță ce nu lăsa să-i scape nicio nefericită față odată prinsă în tentacule.”⁴

Malul Mureșului este unul din locurile punctate de către scriitor. Locul văzut prin ochii scriitorului pare desprins dintr-o pictură. Este un loc aflat la limita dintre realitate și ficțiune și are o mare încărcătură sufletească pentru personaj. Anabela, din romanul *Tăvălugul* alege să își pună capăt zilelor în acest areal cunoscut și mai ales îndrăgit de ea. „Ajunse, în sfârșit, la predilecta sa bancă de la șerpuirea râului, de unde putea urmări până departe printre coline curgerea domoală a râului străjuit de plopi și sălcii plângătoare.”⁵

Un alt loc cu încărcătură emoțională este cetatea. Aceasta reprezintă un punct forte al orașului. Semnificația istorică, semnul civilizației care a existat din perioada medievală și continuă să existe în pofida vicisitudinilor vieții fac din cetate un loc în care se oprește privirea personajului aflat în pericol. „O apucă pe un drum în pantă din vârful căreia se deschidea o vedere panoramică asupra orașului cu turla de biserică, cetatea medievală și multe clădiri vechi pe lângă care de atâtea ori trecuse...În curând, pe o cărare, intră în pădurea de paltini, fagi și stejari seculari...”⁶ Raportarea la cetate este cu adevărat importantă pentru scriitor. Omul, respectiv personajul, aflat în momente cheie ale existenței, își cântărește faptele în comparație cu înaintașii și astfel reușește să își încheie socotelile cu viața într-un mod demn, fără lamentații de prisos. Chiar și în acest sens Zeno Ghițulescu dovedește un patriotism local, prin scoaterea din scenă a personajelor în cadre plăcute, cunoscute și mai ales aflate în mijlocul naturii.

Natura este locul pe care îl iubește scriitorul cel mai mult. Ea devine o sursă predilectă de inspirație. În mijlocul naturii se trece granița dintre vis și realitate, se acumulează poveștile locale despre ființe transformate în strigoi. Legende care circulă în zonă îl atrag pe medicul-scriitor. Portetul strigoiului este succint descris în proza scurtă *Muntele* transformând o proză realistă într-una fantastică. „Un bătrânel zdrențuros cu barbă albă și plete lungi care cu un toiag făcea rotogoale misterioase prin aer, psalmodiind: eu sunt stăpânul muntelui, domnesc peste urgia focului și necuprinsul înstelat, răgetul fiarelor și plânsetul nimicniciei, încap în inelul unui fir de funigel de pe deget, poate vă mirați cum adevărul și strâmbătatea mi se supun cum piticii în umbra frunzei de măceș, nimic nu mă doboară, căci de mult am învins moartea cu fierturi de mătrăgună și iarba-raiului, râzând de ea ca un rege de măscăriciul bezmetic, căci eu am inventat moartea și eu o preschimb în zbor de vultur ori în ochiul înmiit al izvoarelor din nenăscut-, nu vă pot fi de vreun folos, căci un zid nevăzut pe veci ne desparte. Voi vă hrăniți cu doruri oarbe, nedeșlășita frică mereu de la început de drum, eu sunt la capătul lui unde talazelor vremii le simt alinarea.”⁷ Arealul în care își face apariția strigoiul este muntele aflat deasupra lumii, punctul de reper al drumețului care țintește spre creste. Descrierea muntelui dezvăluie talentul scriitorului. Acumularea detaliilor îl poartă pe lector pe cărări umblate de medicul-scriitor. Peisajul pare desprins din pictură: „...poiana de un verde crud sclipind de mărgelile de rouă însuflețite de zumzetul albinelor ne-am afundat în desișul

⁴Idem

⁵Zeno Ghițulescu, *Torinaru*, Ed. Ardealul, Târgu-Mureș, 2008, p.187

⁶Zeno Ghițulescu, *Tăvălugul*, p. 230

⁷Zeno Ghițulescu, *8 proze scurte & reflecții, aforisme, paradoxuri*, p. 34-35

pădurii de carpen și fag pe cărarea urcătoare pe lângă o râpă năpădită de bălării în fundul căreia se auzea susurul unui pârâu. Am mers mai bine de o jumătate de oră ascultând murmurul frunzișului, tăcerea vorbitoare, zborul vreunei păsări printre ramurile irizate de raze de lumină...”⁸ Natura îl încântă pe om fără să îl înfocoșeze. Perfecțiunea îi incită curiozitatea și în același timp apetența pentru explorare. Cadrul domină oarecum umanitatea prin perfecțiune, dar personajul resimte mândria de a exista în astfel de locuri: „Natura este aici transcendentă omului. Dar această transcendență nu este obținută prin izolarea într-un nivel superior al spațiului, ci printr-un anumit accent de valoare care leagă de aspectul obiectiv reprezentarea superiorității și dominației.”⁹

Imaginea este preponderent vizuală, fiecare colț de natură oferă satisfacție fiind scrutat până în cele mai mici amănunte. Cuvântul aproape că nu poate să exprime ceea ce percepe ochiul. Privirea aleargă dintr-un punct în altul de la „carpen și fag” la „cărarea prin hățișul de jnepeni și pini când, brusc, s-a deschis un platou unde, printre brazi bătrâni cu trunchiuri acoperite de vâsc și licheni...”¹⁰ Pădurea este văzută ca loc al relaxării, al calmului și sursă inepuizabilă de energizare a turistului. Personajele evadează din ritmul citadin și în fața muntelui, a pădurii se regăsesc pe ei înșiși: „O pădure se străbate, se iese și se intră din ea; te poți însă și rătăci în desișul ei, cu sau fără voie, la figurat sau la propriu, căci el poate fi și adăpost și capcană.”¹¹ Zeno Ghițulescu pune accent pe aspectul pozitiv al pădurii. Ea găzduiește în *Tăvălugul* oamenii prigonii de regimul totalitar. Pădurea, în acest sens, devine o casă de mari dimensiuni care reunește oameni atrași de idealul libertății „...în munți avem informații, poate chiar mai exacte decât în afara lor...Sorin Dancu, dispărut misterios în urmă cu patru ani, despre care se zvonea că ar fi fugit prin Yugoslavia spre graniță și că ar fi fost împușcat, alții ziceau însă că în mod cert a devenit partizan în munți.”¹²

Natura sălbatică nu îl atrage însă pe scriitor în egală măsură cu natura citadină. Ea este mai degrabă o formă de refugiu a personajului.

Orașul este acela care îl încântă pe scriitor. El este spațiul privilegiat prin confortul pe care îl pune la dispoziția personajului. Aici, în oraș personajul găsește de lucru, găsește o locuință. Casa, având chiar și cele mai reduse dimensiuni oferă confort. Personajele apreciază spațiul acesta intim de care dispun după posibilități. Virgil Candrea, personajul din *Pradă orcui, orcând*, locuiește cu chirie la o bătrână. Casa nu este decât o cameră, dar în pofida lipsei de confort îi oferă liniște: „se îndreptă spre casă, care era, de fapt, o odaie de nu mai mult de 10 m², cu un godin de tuci, o canapea, o masă mică și o fereastră care dădea spre o curte îngustă cu mulți locatari...Privind lucrurile sărăcicioase din jur, auzind focul în sobă, lui Virgil Candrea i se părea totuși că este un paradis față de baraca sordidă unde a trebuit să locuiască mai bine de trei ani împreună cu zeci de inși jechoși, nespălați, degajând miasme pestilențiale, ce nu aveau obiceiul să se spele nici după ce veneau asudați și murdari de la cariera de piatră, cât despre conversație, dialog nu putea fi vorba, singurele manifestări fiind răstelile, glumele grosolane, injuriile și încăierările survenite adeseori spontan...”¹³

Casa este transformată de personaj într-un loc de cultură. Câteva cărți reușesc să însenineze viața personajului. Lectorul asistă la mutarea valorilor din domeniul materialității în cel al spiritualității. Confortul este de această dată unul spiritual. Virgil Candrea este fiul unor intelectuali și încearcă să își hrănească sufletul mai mult decât trupul. Lectorul află din text că o altă bucurie a lui Virgil sunt cărțile: „uitându-se cu plăcere la raftul cu câteva cărți procurate de la un anticariat, Aristotel, Sf. Augustin, Kant, Hegel, Freud, Blaga, câteva

⁸ *Ibidem*, p. 33

⁹ Tudor Vianu, *Estetica*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 122-123

¹⁰ Zeno Ghițulescu, *op. cit.*, p. 34

¹¹ Valeriu Cristea, *Spațiul în literatură*, Ed. Cartea Românească, București, 1979, p. 480

¹² Zeno Ghițulescu, *Tăvălugul*, p. 205-206

¹³ Zeno Ghițulescu, *op.cit.*, p. 59-60

romane celebre și cărți de poezie, fiindcă Virgil Candrea era un pasionat cititor de filozofie și literatură, când intrase la institutul politehnic strând în cumpănă dacă nu ar fi mai potrivit să urmeze o facultate umanistă.”¹⁴

Altă casă de intelectual este cea a lui Teodor Valerian, profesorul de istorie din *Tăvălugul*. Scriitorul insistă pe sacrificiile făcute de personaj pentru a avea confortul dorit „și-a chivernisit o viață întreagă modestul salariu de profesor, cu zeci de renunțări și sacrificii neștiute, pentru a-și cumpăra o casă cu o mică grădină...”¹⁵ Acuratețea detaliilor merge până la precizarea numelui străzii, ca și cum doar în acel loc ar putea exista un om cu o astfel de poveste a vieții. Descrierile acestea exacte nu se găsesc într-o ordine precisă în roman, ci apar presărate întrerupând un fir al narațiunii. Lectorul le află într-un mod firesc, fără ca precizia să devină supărătoare. „Uluit de imperativele și siguranța tezelor expuse de cei doi, comod așezați pe două scaune din fața biroului său de lucru din strada Izvorului nr. 4, pentru prima oară simți un sentiment de nesiguranță și stinghereală, ca și cum ar fi fost un intrus în propria sa casă.”¹⁶

Scriitorul accentuează dragostea intelectualului pentru carte. Casa lui Teodor se vrea o variantă a casei lui Virgil. Valoarea cea mai mare din casă o găsește lectorul în biroul personajului. Aici, într-un spațiu restrâns, se află comoara cea mai de preț, o parte din motivația existenței omului de cultură: „sutele de tomuri de istorie, filosofie și cultură universală cu acirbie rânduite pe rafturile acoperind doi pereți ai odăii...”¹⁷

Zeno Ghițulescu punctează cu multă delicatețe o cameră din casa doctorului Vela din *Escapada*. Este camera fetei medicului. Scriitorul lasă să se întrevadă în descriere dragostea necondiționată pentru copii. Lili este ușor trecută de vârsta copilărie, dar camera ei sugerează atenția de care se bucură în casa părinților: „Lili în camera ei albă cu gust mobilată, ghemuită într-un fotoliu, răsfoia o revistă la modă, privindu-și din când în când admirativ frumoasele degete de la picioare...”¹⁸ Scriitorul se folosește de o privire cumprinzătoare, fără să caute detaliul, dar tocmai această incursiune sporește misterul în jurul personajului trădând totodată rafinamentul în amenajarea spațiului interior.

Non-culoarea indică curățenia din spațiul camerei, dar și inocența fetei despre care aflăm în treacăt că este în primul an de facultate. Imaginea nu mai este una picturală, ci tabloul se restrânge la o simplă fotografie. Fata ghemuită în fotoliu pare scoasă din albumul de amintiri a scriitorului.

În paginile romanului *Tăvălugul* se găsește descrisă vila colonelului de securitate Ilie Zagon. Luxul din clădire face dovada puterii proprietarului: „într-un salon mare cu un candelabru de cristal, desigur rămas de la vechiul proprietar, cu o masă dreptunghiulară de mahon.”¹⁹ Scriitorul nu ezită să descrie contrastul dintre bunul-gust al intelectualului și lipsa acestuia, caracteristică a comuniștilor.

Pictura lăsată de descrierea în opoziție își îngroasă liniile. Rafinamentul dispare brusc și imaginea devine una brută sugerând disprețul autorului: „...prin mai multe camere, unde sărea în ochi contrastul hibrid între scrinuri și console elegante din lemn de nuc și paturi canapele și dulapuri rustice, pe jos covor persan, alături de scoarțe tradiționale, iar pe pereți o uimitoare alăturare de tablouri valoroase pictate de pictori antebelic, nu se știe cum ajunse acolo, alături de kitschuri reprezentând într-un stil naiv scene de basme populare cu cosânzene

¹⁴ *Ibidem*, p. 61-62

¹⁵ Zeno Ghițulescu, *Tăvălugul*, Ed. Ardealul, Târgu-Mureș, ediția I, cu Postfața de Iulian Boldea, 2005, p. 34

¹⁶ *Ibidem*, p. 32-33

¹⁷ *Ibidem*, p. 33

¹⁸ Zeno Ghițulescu, *op.cit.*, p. 45

¹⁹ Zeno Ghițulescu, *op.cit.*, p. 154

și feți frumoși, castele, munți și lacuri albastre, un ciobănaș pe un tăpșan plin cu mioare, în fața căruia cei doi se opriră, exprimându-și fără rezerve admirația.”²⁰

Un spațiu cu mare încărcătură emoțională, dar care se bucură de privilegiul singularității în opera epică a lui Zeno Ghițulescu este biserica. Aceasta poartă pe lângă atributele sfințeniei, ca spațiu de desfășurare a cultului și capacitatea de a-i facilita personajului întoarcerea în timp. Încă de la intrare Virgil Candrea pătrunde într-un tărâm inițiativ: „...încercă ușa bisericii care, pe noroc, nu era încuiată, intră pomenindu-se dintr-o dată răpit de misterul sfințeniei ce nu avea nicio legătură cu imperativele de afară, în liniștea și semiobscuritatea bolților afumate trase în piept mirosul de tămâie și de lumânări arse, amintindu-și de copilărie, când în fiecare duminică mergea la biserică să asculte Sfânta Evanghelie împreună cu părinții în acea atmosferă înălțătoare fără de seamăn. Privi spre altarul aurit de ultimele raze ale soarelui, își făcu cruce, îngenunghie în fața icoanei Mântuitorului, se rugă fierbinte simțind deodată că a devenit alt om, invulnerabil, pregătit să înfrunte orice încercări.”²¹

Descrierea este una clară și exactă atrăgând atenția tocmai prin caracterul pictural. Simplitatea spațiului are însă forța de a ajuta personajul să se regăsească pe sine, să redevină omul fidel principiilor morale: adevăr, curaj, credință. Se observă raportarea lui Virgil Candrea la însăși viața lui Isus Cristos din icoană. Scriitorul sugerează astfel nevoia omului de a se raporta la modele adevărate. Fără aceste repere omul cade pradă propriei neputințe fiind copleșit de viața monotonă și dificilă pe care este nevoit să o suporte.

Un spațiu puțin explorat de către scriitor îl reprezintă cabinetul medical. Descrierea acestuia este una excesiv de sumară: „Intră în cabinetul medical unde, când aprinse lumina, ochii îi căzură pe fețele nerase, ostenite, dar dârze ale celor doi bărbați de 28-30 de ani cu fizionomii de intelectuali, pe care îi invită să ocupe loc până sterilizează instrumentele pentru operație.”²² Lipsește de această dată tocmai plăcerea detaliilor, care abundă în alte spații. Totuși această fugă prin cabinet este oarecum compensată de priceperea medicilor. În plus lectorul pătrunde într-un dispensar din comuna Ruja unde dorarea este una minimalistă. Ruja este de altfel o comună din zona de munte: „de la poalele munților acoperiți cu păduri seculare.”²³

Spațiul cârciumei apare în proza lui Zeno Ghițulescu. Cârciuma cu variantele bar, restaurant aduce un plus de savoare orașului. Fără ea spațiul urban și nu numai, ar fi unul anost. La terasa restaurantului se mănâncă pe săturate și viața are un farmec anume „tocănițe de vițel, garnituri, platouri cu trufandale.”²⁴

Mâncarea creează bună dispoziție și chef de socializare. Pentru descrețirea frunților personajele consumă alcool, manifestându-se natural în prezența zeului Bacchus. Vinul, țuica sunt adesea pomenite în paginile epice. Ele sugerează bunăstarea și deschid porțile spre plăcere. Potrivit lui Ștefan Klein: „Plăcerea este un semnal că ne deplasăm dintr-o stare mai proastă într-o stare mai bună. Senzațiile plăcute sunt determinate deci de situație și de alegerea momentului potrivit.”²⁵ Zeno Ghițulescu punctează ori de câte ori se poate momente de întâlnire între prieteni, de relaxare și de evadare dintr-un cotidian al povestirii în alt cotidian al reuniunii dintre oameni.

Spațiul reprezintă locul în care acțiunea ia naștere. În aceste medii personajele lui Zeno Ghițulescu viețuiesc și își povestesc amintirile. Cadrele vorbesc de la sine. Acolo unde scriitorul nu dorește să își desconsidere personajul îl introduce într-un spațiu intim lipsit de

²⁰*Ibidem*, p. 155

²¹ Zeno Ghițulescu, *op.cit.*, p. 67

²² Zeno Ghițulescu, *op.cit.*, p. 205

²³*Ibidem*, p. 191

²⁴Zeno Ghițulescu, *op.cit.*, p. 16

²⁵ Ștefan Klein, *Formula fericirii-minunatele descoperiri ale neuropsihologiei de azi*, traducere de Lucia Nicolau, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 110

gust. Descrierea spațiului reprezintă o plăcere pentru scriitor. Fiecare obiect își are valoarea lui materială sau spirituală în descriere. Prin această precizie proza lui Zeno Ghițulescu își arogă dreptul la realism, în descendența lui romancierului George Călinescu. Racordarea la un curent literar demult trecut nu scade valoarea operei epice, ci mai curând creează senzația unei întoarceri în timpul literar.